

Stockholm 2025-03-10

Publicistklubben ber härmed att få lämna synpunkter på *Personuppgifter och mediegrundlagarna (SOU 2024:75)*

Robert Aschberg
ordförande

Vår referens:
Nils Funcke
nils.funcke@gmail.com
072 - 563 38 64

Justitiedepartementet
103 33 STOCKHOLM
Ju.L6@regeringskansliet.se.
Ju.remissvar@regeringskansliet.se

Till

Regeringskansliet
Justitiedepartementet
Dnr. Ju2024/02386

Remissyttrande över SOU 2024:75

Inledningsvis

PK har sedan 1874 verkat för en vid tryck- och yttrandefrihet. Yttrandefrihetsgrundlagarna utgör tillsammans med de övriga opinionsfriheterna en förutsättning för den fria åsiktsbildningen. Med tanke på yttrandefrihetsgrundlagarnas karaktär som beredskapslagar är det centralt att ändringar av dem är noga övervägda.

Övergripande synpunkter

Publicistklubben är oroad över de begränsningar av yttrandefriheten som genomförts sedan 2015. Ändringar i grundlag har begränsat tryckfrihetsförordningens och yttrandefrihetsgrundlagens såväl formella som materiella tillämpningsområde. Ett exempel är att regler om internationellt rättsligt bistånd nu regleras i lag och införandet av ett nytt tryck- och yttrandefrihetsbrott, utlandsspionage.

Till det kan läggas förändringarna av och förslag vad gäller mediestödet som innebär ett avsteg från förbudet för hindrande åtgärder och etableringsfriheten. Se vårt yttrande över Ds 2022:14, Ett hållbart mediestöd i hela landet.

Av hävd och respekt för våra grundlagar har förändringar av dem varit föremål för beredningen inom parlamentariskt sammansatta kommittéer. Det har borgat för en både bred och djup genomgång under medverkan av sekretariat och expertgrupper, som regel med rejält tilltagna utredningstider.

Med tanke på den genomgripande förändring som föreslås i *Personuppgifter och mediegrundlagarna* borde den ha utretts inom en kommitté och inte av en särskild utredare. Som vi ser det bör regeringen inte gå vidare med förslaget eftersom det saknas överväganden om inte mindre ingripande åtgärder är möjliga för att komma tillrätt med de problem som regeringen och utredaren anser finns med databaserna. Problembeskrivningar som vi inte delar.

Det finns möjlighet att göra ett omtag i den aktuella frågan. Att forcera fram ändringar i grundlagarna har visat sig både leda till svagt underbyggda och icke proportionerligt avvägda ändringar. Det gäller bland annat frågan om rättsdatabaserna där tidigare förslag vid två tillfällen avvisats av riksdagens konstitutionsutskott.

Även om det faller utanför det nuvarande lagstiftningsärendet vill vi framföra att regeringen bör tillsätta en stående beredning för frågor som berör tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen samt opinionsfriheterna i regeringsformens andra kapitel. En sådan beredningen ska enligt vår uppfattning vara parlamentariskt sammansatt.

Nuvarande reglering

I tryckfrihetsförordningen finns idag en delegationsregel vad gäller vissa uppgiftssamlingar.

Enligt TF 1 kap. 13 § får det i lag ”meddelas föreskrifter om förbud mot offentliggörande av personuppgifter 1. som avslöjar etniskt ursprung, hudfärg eller annat liknande förhållande, politiska åsikter, religiös eller filosofisk övertygelse eller medlemskap i fackförening, 2. om hälsa, sexualliv eller sexuell läggning, eller 3. som består av genetiska uppgifter eller biometriska uppgifter för att entydigt identifiera en fysisk person.”

En förutsättning för att delegationsregeln ska tillämpas är att ”1. personuppgifterna ingår i en uppgiftssamling som har ordnats så att det är möjligt att söka efter eller sammanställa dessa, och 2. det med hänsyn till verksamheten och de former under vilka uppgiftssamlingen hålls tillgänglig finns särskilda risker för otillbörliga intrång i enskildas personliga integritet. att sända”.

Någon sådan lag har riksdagen inte antagit. Det råder olika omfattningar om huruvida EU:s dataskyddsförordning (GDPR) ska anses utgöra en sådan lag som bestämmelsen syftar på. Den frågeställningen kommenterar vi inte ytterligare här.

Utredningens motiv och förslag

Den fråga som aktualiserats är om även uppgifter ur brottmålsdomar i vissa sammanställningar ska omfattas.

Utredningen föreslår att bestämmelsen ska ges en större träffyta och omfatta alla personuppgifter ”som ingår i en uppgiftssamling som har ordnats så att det är möjligt att söka efter eller sammanställa dessa”. Enligt utredningen ska bestämmelsen endast gälla om ”offentliggörandet innebär särskilda risker för otillbörliga intrång i enskildas personliga integritet”. Vid bedömning ska särskilt beaktas personuppgifternas karaktär samt omfattningen och syftet med offentliggörandet.

Motiven för ändringen framgår i såväl regeringens direktiv till utredaren som i det lämnade förslaget.

Kriminella använder databaserna för att välja ut lämpliga offer, främst äldre, för telefonbedrägerier och tillgreppsbrott, få fram personuppgifter om offentliga tjänstemän som kan utsättas för hot och trakasserier, försvåra för enskilda att bryta en kriminell bana och skaffa sig ett arbete samt få uppgifter om bland annat vittnen.

Utredningen bedömer ”att flertalet av de problem som förknippas med söktjänster kan åtgärdas genom att dataskyddsregleringen blir tillämplig”.

Samhällsnyttan med databaserna

Rättsdatabaserna fyller ett stort samhällsbehov. Företag har ett intresse av att få uppgifter innan de ingår avtal med andra företag eller anställer personer i nyckelpositioner eller för känsliga uppgifter. Enskilda har motsvarande intresse när de ska anlita en hantverkare, göra affärer med andra enskilda eller dejta en person. Även myndigheter som kommuner har ett berättigat intresse att kunna göra bakgrundskontroller inför anställningar och affärsförbindelser. Tillgången till databaserna minskar risken att det offentliga anlitar kriminella. Inom rättsväsendet finns ett stort behov hos advokater att till exempel värdera trovärdigheten hos vittnen.

För Publicistklubben är det centralt att bevaka och slå vakt om möjligheterna att få del av uppgifter inför publiceringar. Databaserna med tillgång till brottmålsdomar är central för mediernas bevakning av brottslighet och inte minst kriminella gäng.

I den fil som bifogas detta yttrande finns en undersökning med nära 100 exempel de senaste två-tre åren på när medier använt databaserna för att avslöja hur kriminella driver företag, skaffar sig anställningar inom känsliga verksamheter som vårdhem för unga, kartlägga vilka av de som kandiderar till förtroendeuppdrag som har ett brottsligt förflutet eller relationer till organiserad brottslighet.

Många av de exempel som finns i undersökningen hade aldrig kunnat göras utan tillgång till databaserna. Andra hade sannolikt inte blivit gjorda eftersom det skulle krävas resurser som inte finns på mindre och medelstora redaktioner.

Undersökningen visar på behovet för att svenska medier ska kunna utföra sin granskande uppgift.

Utredningen förringar databasernas betydelse för publicistisk verksamhet. Enligt utredningen ligger databaserna ”långt från kärnområdet för mediegrundlagarna och har lite att göra med sådan verksamhet som mediegrundlagarna är tänkta att skydda”. Utredningen menar också att det saknas skäl att låta grundlagsskyddet ”fullt ut omfatta söktjänster som normalt inte används inom ramen för den fria nyhetsförmedlingen”.

Sammantaget visar utredningen på en bristande insikt om betydelsen av tillgången för databaserna som används regelmässigt och dagligen inte bara vid granskningar utan också i det dagliga nyhetsarbetet.

Delegationsbestämmelsen tillämpning

Utredaren föreslår att en delegationsbestämmelse införs eftersom inskränkningar ”av liknande slag brukar göras så”. Ett slentrianmässigt synsätt eftersom andra alternativ inte prövas på det allvar det finns rätt att begära när det gäller ändringar i grundlagarna, se vidare nedan.

Att ta bort grundlagsskyddet för databaserna ”innebär att flera bedömningsfrågor läggs på en myndighet”. En sådan ordning ”blir i viss mån ett steg bort från den” nuvarande ordningen att gränsdragningsfrågor görs av grundlagsstiftaren inte genom rättstillämpning av en myndighet enligt utredaren.

Förslaget innebär att databaser med personuppgifter ska prövas enligt EU:s dataskyddsförordning (GDPR) av Integritetsskyddsmyndighetens (IMY).

Enligt utredaren kommer det att krävas tillstånd av IMY för att få tillhandahålla en databas med personuppgifter. Vid den bedömningen ska IMY enligt utredaren göra en sammanvägning av a) vilka uppgifter som publiceras, b) omfattningen av uppgifterna och c) syftet med databasen vid bedömningen om en publicering ”innebär särskilda risker för otillbörlig intrång i enskildas personliga integritet”.

Utredaren konstaterar att det kommer att bli en svår uppgift att bedöma söktjänster ”som i huvudsak används för att ta fram underlag för journalistiska yttranden”. Vid bedömningen av sådana söktjänster ska yttrandefrihetsintresset enligt utredaren ges företräde framför andra

aspekter. Det är bekymmersamt att utredaren inte med enfaset slår fast att söktjänster som riktar sig till medier bör godkännas av myndigheten.

Det hade visserligen inte varit någon garanti eftersom IMY främst kommer att fatta sina avgöranden utifrån GDPR och EU-domstolens praxis. Risken finns att förslaget öppnar Pandoras ask och att det får en smittoeffekt. Ett tydligt tecken på denna risk är att utredaren ser sig tvingad att markera att en lokaltidnings publicering av en lista över kommunpolitiker som dömts för brott ska ha kvar grundlagsskydd under förutsättning att listan har en tydlig koppling till en redaktionell text. Men det är utredarens uppfattning. Kvar står det faktum att IMY kan komma till en annan slutsats.

Underlaget som utredaren presenterar är magert för att påstå att användningen av databaserna för brottsliga syften är så omfattande att det motiverar en grundlagsändring. Utredningen förmår heller inte göra troligt att åtgärden skulle vara effektiv och komma tillrätta med de problemen som motiverat lagstiftningsarbetet. Till det kommer att utredaren avfärdar möjligheten att lösa de problem finns i vanlig lag och inom grundlagarna.

- Enligt lag om elektronisk kommunikation ska teleoperatörerna skydda abonnenternas uppgifter. Skyddet bör stärkas genom ett förbud för operatörerna att sälja eller överlåta uppgifter till tredje part utan abonnentens uttryckliga tillstånd. Därmed skulle databaserna inte kunna användas för att sammanställa telefonlistor över brottsoffer och abonnenterna ges full kontroll över hur deras uppgifter används.
- Ett stramt och distinkt formulerat integritetsbrott i mediegrundlagarna som träffar sökbara databaser med brottmålsdomar i kombination med ett försvarlighetsrekvisit kan minimera de problem som trots allt finns.
- För att upprätthålla skyddet för en saklig och opartiskt myndighetsutövning gäller redan sekretess för tjänstemäns personuppgifter inom en rad myndigheter och kommunal verksamhet. Det bör övervägas om sekretessen kan utökas för att omfatta fler funktioner eller personer utan att möjligheten att utkräva ansvar försvåras. Därtill finns möjlighet att få skydd genom sekretess i folkbokföringen för den som utsatts för hot.
- Uppgifter om brottslingar, brottsoffer och vittnen i domar och förundersökningar kan beläggas med sekretess om det finns risk för deras säkerhet. En sådan prövning kan och ska göras i varje enskilt fall. Om skyddet behöver stärkas, kan det i så fall utformas så att det inte skadar tilltron till rättsväsendet?

Att utredningen inte närmare prövat dessa alternativ är enligt Publicistklubben tillräckligt för att den inte bör ligga till grund för en grundlagsändring. Frågan bör utredas på nytt inom ramen för en parlamentarisk sammansatt kommitté.

En ny utredning kan möjligen försena ändringen i grundlag. Men när det gäller inskränkningar som påtagligt begränsar yttrandefriheten bör långsamhet ses som en dygd.

Robert Aschberg
ordförande

/Nils Funcke
föredragande

Bilaga

/pdf-fil med exempel på publicistisk verksamhet som baserats på användningen av söktjänster
bland annat rättsdatabaser med brottmålsdomar.